

קונטרס ההידורים

הידורים במצות משלוח מנות

חיברתי בחסד ה' עלי

אלון בן עמי

מחה"ס "מנהגי הראש"ל" – מנהגי מרן הגר"ע יוסף זצ"ל

אדר תשפ"ה

052-7156961

Alonba03@gmail.com

הידורים במצות "משלוח מנות"

מצות "משלוח מנות" מצוה יקרה וחשובה עד מאוד, ורבים מקיימים אותה כהלכתה, כי בדבר מועט אדם מקיימה ובשמחה גדולה, שכן בב' מיני מאכל או משקה אדם יוצא ידי חובתו.

אלא שמצאנו לכמה פוסקים שכתבו הידורים רבים במצוה זו, וכמה מחלוקות בדברי הפוסקים על אף שהאחרונים הכריעו כי המצוה היא כנ"ל, מ"מ ראוי ונכון לקיימה בהידור רב וכדברי השל"ה הקדוש (בפר' נר מצוה) שכתב בזה"ל: וכבר רמזתי שראוי להיות אדם ירא וחרד במצות, ומכל שכן במצוה העוברת, כלומר שאינה נוהגת אלא פעם אחת בשנה ראוי להיות זריז בה כהנה וכהנה, עכ"ל. ומחמת כי ישראל קדושים ורוצים להדר במצות, על כן קיבצתי ואספתי מפי ספרים וסופרים הידורים, מעבר לעיקר הדין במצות משלוח מנות שהעושה מהידורים אלו תבוא עליו ברכה.

זמן שליחת המנות:

א. זריזים מקדימים, לפיכך ישלח את משלוח המנות מיד בבוקר לאחר קריאת המגילה¹. ו"א שקודם יתן מתנות לאביונים ואח"כ משלוח מנות². וי"א שיש להקדים משלוח מנות למתנות לאביונים כי כן סידרא דקרא "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים"³. ומ"מ ישלח המנות קודם הסעודה⁴. וגם קודם שהמקבל מתחיל את הסעודה⁵.

¹ עי' ביפה ללב (סי' תרצה סקי"ח). וביסוד ושורש העבודה (שער יב שער המפקד פ"ו).

ועי' בס' מקור חיים (סי' תרצ"ה), דמצוה להשכים ולהקדים משלוח מנות ומתנות לאביונים כמו בכל מצוה דזריזין מקדימין.

ועי' בהנהגות ופסקים להגרי"ח זוננפלד (הנהגות פורים או"א), שנהג ליתן משלוח מנות מיד לאחר תפילת שחרית. [ונראה לענ"ד דבפרט ליוצאי אשכנז יש עדיפות להקדים כמה שיותר, כדי להסמיך את קיום המצוות לברכת שהחיינו שהם נוהגים לברך קודם המגילה אף בבוקר].

וכן ראיתי בהליכו"ש (הל' פורים פי"ט, בהער' 28) שהגרש"ז אויירבך, מיד בעלותו לביתו מבית הכנסת, היה מזרז את בני ביתו מיד לשלוח מנות לקיום מצות היום.

² כ"כ בליקוטי מהרי"ח, דמצד הסברא היה לנו להקדים מתנות לאביונים מקודם פורים, אך לא אפשר, דביום הפורים דווקא בעינן, ואף לא בליל פורים, אך עכ"פ כל כמה דאפשר לאקדומי מקדמין ולא משגחינן בסדרא דקרא.

ובב"י (ריש סי' תרצד) העיר על סדר הטור שהקדים מתנות לאביונים למשלוח מנות, ולא ביאר טעם לזה. ובפמ"ג (סי' תרפ"ז מ"ז סק"ג) כתב "אי משלוח מנות קודם או מתנות לאביונים קודם, יתבאר אי"ה בסי' תרצ"ד תרצ"ה", אמנם בסימנים אלו לא כתב כלל מזה. ויש שפירשו שכוונתו לומר, שלפי שהטור סידר והקדים מתנות לאביונים קודם משלוח מנות, אתי להשמיענן שיש להקדים מתנות לאביונים למשלוח מנות.

³ כ"כ המקור חיים לבעל החוו"י (בסי' תרצה סעי' ד).

⁴ עי' חזו"ע (עמ' קלה) ובשו"ת צי"א חט"ו (סי' לב).

⁵ אוצר הזמנים בריסק (פורים, עמ' מא).

קונטרס ההידורים הידורים במצות משלוח מנות

ב. י"א שלא יאכל עד שיקיים מצות משלוח מנות⁶. וי"א דאדרבה יאכל קודם כי כן נאמר "ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו"⁷.

הידורים במנות עצמם:

א. המנות יהיו שלו ששילם עליהם ולא באו לו בחינם⁸. ולא על ידי שותפים⁹.

ב. יהיו ב' מיני אכילה דווקא (ולא שתיה)¹⁰.

ג. ה'מנות' יהיו דבר המוכן לאכילה מיד ולא כאוכל שרגילות לאוכלו לימים רבים כמו ב'קופסאות שימורים'¹¹.

ד. שיהיו מנות חשובות ועריבות¹². כבשר ודגים מבושלים הראויים לאכילה¹³. אך לא יהיו המנות 'פת לחם'¹⁴.

⁶ כ"כ הגרש"ז אויירבך בהליכו"ש (פי"ט או"ט), כי ראוי שלא לאכול ביום פורים עד שיקיים מצוות היום. ובשו"ת ציץ אליעזר חט"ו (סי' לב) הביא בשם הלקט יושר תלמיד התה"ד שכתב "טוב לשלוח מיני מאכל, קודם אכילה".

⁷ כ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו (סי' קכו) ובח"ז (סי' צב).

⁸ וכמש"כ הפוסקים לגבי קניית ארבעת המינים שהאדם ישלם עליהם ממונו. [עי' במל"ח (סי' כג סעי' מג) ובכה"ח (סי' תרמט סק"ד) והוא ע"פ הזוה"ק (פר' תרומה דף קכח ע"א)].

⁹ אע"פ שהשותפים שנתנו משלוח מנות, יצאו יד"ח, וכמש"כ בחזו"ע (עמ' קלז). מ"מ יש שהסתפקו בזה, כיעו"ש בשם מהר"י נג'אר בס' אהלי יהודה (דף קכה ע"ג).

¹⁰ עי' בפעולת שכיר על מעשה רב (סי' רמ) שהביא ע"פ דברי הירושלמי (לחד גירסא), שאין יוצאים בשתיה. וכ"ד ר"ח (ז ע"ב). ועי' חזו"ע פורים (עמ' קכד) מש"כ בזה.

¹¹ כ"כ המועדים וזמנים ח"ב (סי' נד), דכיון שעומדים לזמן רב ולא לאוכלן תיכף. ומרש"י בביצה (יד ע"ב), פי' 'מנות' דבר המוכן שאינו עשוי להניחו למחר, יעו"ש. ולדעתו אין יוצאים יד"ח באוכל שתוך קופסאות שימורים. ועי' חזו"ע (עמ' קיח) מש"כ להשיב ע"ד.

¹² כ"כ הברכ"י (סי' תרצה סק"א).

¹³ כ"כ מהרי"ל (הל' פורים סוף אות טו) וכ"כ המג"א (סי' תרצה ס"ק יא) בשמו וכ"ה במעשה רב (אות רמט). ועי' חזו"ע (עמ' קיח).

¹⁴ ע"פ מש"כ בשו"ת היכל שן תליתאה (סי' יג). וביאר בשתוה"נ ח"ה (סי' רלד), דנראה כמראה לו רחמנות ולא ידידות. ועי' ילקו"י (עמ' תשיט).

קונטרס ההידורים הידורים במצות משלוח מנות

- ה. שיהא מנה יפה כפי הראוי לכבוד חבירו¹⁵.
- ו. המנות יהיו מתבשיל שהוא חלק מסעודת פורים שהכין לסעודה לעצמו¹⁶.
- ז. ישלח מכל מין שמונים אחדים פריטים בכל כלי¹⁷.
- ח. ב' מנות יהיו כל אחד שיעור של שלוש ביצים, ושיעור ביצה כ-54 סמ"ק. ולפ"ז יתן כל מנה שיעור של 162 סמ"ק, וביחד יהיו 324 סמ"ק¹⁸.
- ט. יתן שיעור של כדי סעודת פורים¹⁹.

הידורים בשולח והמקבל:

- א. ישלח למי שאצלו פורים באותו היום, היינו שהוא מחוייב כמותו בשמחת היום, בני י"ד לבני י"ד, ובני ט"ו לבני ט"ו²⁰.
- ב. ישלח המנות לאדם ירא שמים²¹.

¹⁵ כ"ד הריטב"א במגילה (ז ע"א ד"ה תני). וכ"כ בביאור הלכה (ד"ה חייב), בשם החיי אדם (כלל קנה אות לא) שהוכיח מהירושלמי, דאם שולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא בזה מצות משלוח מנות, 'ונכון להזהר בזה לכתחילה'. ועי' ילקו"י (עמ' תשיט).

וכ"כ בערוה"ש (סעי' טו), דאינו די בכזית או ברביעית, אלא בעינן מנה יפה, דלשון 'מנה', הוא כעין חתיכה הראויה להתכבד.

¹⁶ מועד לכל חי (סי' לא אות פב).

¹⁷ וז"ל הגרי"ח זצ"ל, יזהרו לעשות שני מיני מתיקה עשויים דקים כדי שיוכל לשלוח מנות שמונים אחדים מכל מין בכלי אחד ויכון מעשיו לשם שמים וטוב לו בזה ובבא. כתר מלכות (אות רח). ויש בזה תיקון היסוד. שכן "יסוד" בגימטריא שמונים. פורים בציון (עמ' רצט).

¹⁸ כ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חי"ד (סי' סה) ובשו"ת זרע יעקב (סי' יא).

¹⁹ כן הביא בס' ברכת חן עמ"ס מגילה (עמ' רכט), בשם הגאון בעל האגרות משה. ²⁰ להחמיר דאזלי' בתר הנותן והמקבל. כ"כ בס' יוקח נא (סי' תרצה בס"ק לג). כ"כ באור שמח (בחי' למגילה ד סוע"ב) וכ"ה בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל בס' אשרי האיש או"ח ח"ג (פרק מז אות יג).

²¹ עי' בילקו"י (עמ' תשכט) ובמועדי הגר"ח קנייבסקי (סי' תשעא).

ועי' בהליכות שלמה להגר"ש אויירבך (פורים, עמ' שלה), שלדעתו שאף אם יש חשש שהמקבל אינו מברך על האכילה מותר ומצוה גדולה לשלוח להם, יעו"ש, כי עי"כ יקרב לבם למצות.

קונטרס ההידורים הידורים במצות משלוח מנות

- ג. איש ישלח לאיש, ואשה לרעותה²².
- ד. נחלקו הפוסקים אם יש הידור לשלוח למי שיש לו עליו קפידא, י"א שישלח דווקא למי שיש לו קפידא עליו, כדי לשמח לב אומללים ולהרבות אהבה ואחוה שלום ורעות. דכיון דעביד מצוה חדא ליעביד מצוה אחריתי²³. ויש חולקים וסוברים שאדרבה ההידור הוא שיתן לאוהבו שהוא נקרא 'רעהו', אבל מי שיש לו קפידא עליו וכד' אינו נקרא 'רעהו'²⁴.
- ה. י"א שלא ישלח לקרובי משפחתו²⁵.
- ו. נחלקו הפוסקים אם שולח מנות לאביו או רבו, י"א שיש בזה הידור שמקיים בזה גם מצות כיבוד אב ואם וכבוד רבו²⁶. וי"א שאדרבה

²² לחוש לדעת המג"א (או"ח סי' תרצה ס"ק טו), שכתב שאיש לא ישלח לאשה מחשש שיאמרו שמא נתקדשה לו והמשלוח מנות הוא סבלונות. אולם היא חומרא יתרה, שהרי אין חוששים לקידושין אא"כ השתדכו תחילה, וכמש"כ הרמ"א באה"ע (סי' מה סעי' א) בשם הרשב"א בתשו' (סי' אלף ורכג). ובפרט למש"כ מרן השו"ע (שם סעי' ב) דהאידנא נהגו בכל מלכות ארץ ישראל ומצרים ובכל מלכות תוגרמה שלא לחוש לסבלונות כלל. ועי' עוד בחזו"ע פורים (עמ' קמא בהער), שהב"ד התורה תמימה (באסתר ט אות כב) שהעיר ע"פ מש"כ מהרי"ט (באה"ע סי' כח), דלא חשי' לסבלונות במיני מאכל ומשתה שכיון שעתידים להתקלקל אין האשה מקבלתם לסבלונות של קידושין אלא החשש הוא רק בשמלות ותכשיטים וכיו"ב. אולם דעת שו"ת הרא"ם (סי' יז) שאף במיני מאכל ומשקה חשי' לסבלונות. ויעו"ש עוד.

²³ כ"כ הפלא יועץ (ערך פורים). ועי' לרבינו החפץ חיים בספרו אהבת חסד (פ"ד ה"ג), שכתב שאם אין לו כדי לעשות טובה גם לאוהבו וגם לשונאו צריך ליתן דווקא לשונאו כדי לכופ יצרו.

²⁴ וכ"כ המור ואהלות [הוב"ד בס' ארחות חיים מספינקא (סי' תרצה), שכתב שזה הטעם שאין מברכים על מצות משלוח מנות, דכיון דהמצוה היא דשמא המקבל אינו 'רעהו' שאין אדם יודע מה בלב חבירו עליו].

²⁵ וכ"ד התשובות והנהגות ח"ג (סי' רלו או"א), דס"ל דטעם מצות משלוח מנות הוא לקרב איש אל רעהו אבל הם כבר קרובים ועומדים הם. [ועי"ש שכתב 'כן נראה לענ"ד, אף שלא ראיתי דבר כזה במפרשים].

²⁶ שאע"פ שכתוב "ומשלוח מנות איש לרעהו", מ"מ גם אביו ורבו בכלל 'רעהו', שהרי גם הקב"ה נקרא 'רעך', כ"כ בשו"ת מהר"י אסאד (סי' רד) ובשו"ת יבי"א ח"ט (חאו"ח סי' עב) ובחזו"ע (עמ' קלה). וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ז (סי' נד) דודאי כל ישראל בכלל "ואהבת לרעך כמוך". ועוד האריכו בזה הפוסקים.

קונטרס ההידורים הידורים במצות משלוח מנות

ההידור הוא שישלח לאחרים ולא להם, שי"א שאינו יוצא ידי חובת משלוח מנות כששולח להם²⁷.

ז. לא ישלח לחולה סכרת דבר עם סוכר שיכול להזיק לו. או למקפיד בהכשר מסויים לא ישלח לו מאכל שמקפיד לא לאוכלו מחמת כשרותו²⁸.

אופן שליחת המנות:

א. נחלקו הפוסקים האם יש הידור שישלח את המשלוח מנות על ידי שליח, ע"פ מה שנא' "ומשלוח מנות" לשון שליח²⁹. או שאדרבה אין לשלוח ע"י שליח כי מצוה בו יותר מבשלוחו³⁰.
ב. ישלח ב' המנות סמוכות ולא בזה אחר זה³¹.

סידור המנות

א. יניח את ב' המנות בשני כלים³².
ב. יהא המשלוח נראה נאה יפה ומהודר³³.

²⁷ כ"כ בשו"ת מעשה נסים (סי' רכה).

²⁸ כ"כ באשרי האיש (מועדים פמ"ז ה"ד) ועי' בילקו"י פורים (עמ' תשמז).

²⁹ ע"פ מש"כ בשו"ת בנין ציון (סי' מד) והוב"ד בבא"ח (פר' תצוה). ועי' חזו"ע (עמ' קמד).

³⁰ וכ"ד החת"ס בחי' לגיטין (כב ע"ב).

³¹ כ"כ בכיכר לאדן (דכ"א ע"ב) וכ"כ להלכה ביפה ללב ח"ב (סי' תרצה ס"ט טו) והוב"ד בכה"ח (סי' תרצה אות לו). ועי' חזו"ע (עמ' קלא).

³² כ"כ בבא"ח (ש"ר פר' תצוה אות טז) ע"פ מש"כ בשו"ת תורה לשמה (סי' קפט), שצריך להניח כל מין בכלי אחד בפ"ע, ולא יניח שניהם בכלי אחד. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ג (סי' צו או"ד).

³³ כן נראה לענ"ד בבחינת 'התנאה לפניו במצות' (שבת קלג ע"ב). ועי' בקובץ מה טובו אהליך יעקב ח"ט (עמ' צו) שכ"נ מדברי הגר"ח קנייבסקי זצ"ל.

נתינת ה'משלוח מנות'

- א. כשנותן המשלוח יתן במתנה גמורה בלי לצפות לקבל תמורה.
ב. ירבה במשלוחי מנות³⁴.
ג. יהיה שמח בקיום המצוה³⁵.

הידורים בפורים משולש:

- א. ב'פורים משולש' עיקר מצות 'משלוח מנות' הוא ביום ראשון, אולם יש המהדרין לשלוח מנות גם ביום ששי³⁶ וגם ביום שבת³⁷. ובימים

³⁴ עי' חזו"ע (עמ' קלג). ושם מצוה טפי ליתנם ביד ימין כדין כל המצות כולם.

³⁵ עי' למרן החיד"א בציפורן שמיר (אות קסא).

³⁶ כ"כ בברכ"י (סעי' טו) שכן הוא שיטת המאירי שיש ליתן המשלוח מנות ביום ששי. וכ"ה דעת הי"א שבר"ן הוב"ד בדרכ"מ (או"ג) וכ"ה בברטנורא (פ"א מ"ב) בשם י"א. לענין סעודה. ונראה דה"ה לענין משלוח מנות, שהרי המשלוח מנות הוא כדי לתקן צרכי הסעודה כמבואר בפוסקים. ובחזו"א (סי' קנה סק"ב) חידש דאף לירושלמי והב"י והשו"ע דהסעודה ביום א', מ"מ משלוח מנות שולחים ביום ששי, כי משלוח מנות ומתנות לאביונים אינם מתחלקים. והוזכרה סברא זו גם בכה"ח (סקל"ח).

גם במועדים וזמנים ח"ב (סי' קפט) העלה כהחזו"א מטעם דאף למאן דס"ל דהסעודה ביום א', מ"מ מצוה איכא נמי בשבת להרבות קצת בסעודה, ועדיף להקדים המשלוח מנות בער"ש כדי שיוכלו להכין עי"כ צרכי סעודת פורים שבשבת, ע"ש.

³⁷ כי י"א שיתן גם ביום שבת. שכ"כ כמה פוסקים לענין סעודת פורים, וכנ"ל, דה"ה לענין המשלוח מנות. וכן הביאו האחרונים שכן מוכח ממהר"ל חביב בדעת הרמב"ם, ובשו"ת ציץ הקודש להגר"מ שפירא ח"ב (סי' נ) דכ"ה דעת הרשב"ץ. ובס' פורים המשולש להגר"ש דבליצקי (פ"ב הערה ל"ט) שכן משמעות הריטב"א והרשב"א (במגילה ה' ע"א) והרא"ה המובא בר"ן (בפ"א דמגילה). ובחלקת יואב מהדו"ת (דף קב ע"ב) כתב דשיטת המהר"ל חביב מוכרחת.

והאחרונים הביאו שכן נוהגים יראי שמים ואנשי מעשה לצאת ידי כולם לשלוח מנות בכל אותם ג' הימים. כ"כ בקונטרסים דדיני פורים המשולש להגרי"ח זוננפלד והגר"י גליס והגר"ש דבליצקי ובמועדים וזמנים שבסוף הגש"פ שלו, ועוד.

וכ"ה בס' עיר הקודש והמקדש להגרי"מ ט"ח"ג (פכ"ו סי' ג) בשם הגר"ש סלנט זצ"ל. ובלוח א"י שלו.

קונטרס ההידורים הידורים במצות משלוח מנות

אלו יאמר קודם הנתינה, שאם הלכה כהסוברים שיש ליתן היום המשלוח, הרני בא לקיים מצות משלוח מנות³⁸.
ב. קודם שיתן המשלוח יברך 'שהחיינו' על פרי חדש או בגד חדש, ויכון גם על המשלוח מנות וגם על הסעודה³⁹.

³⁸ כ"כ בכף החיים (סקל"ח ומ"ה) כתב: "וירא שמים יוצא ידי כולם לשלוח מנות ולהרבות בסעודה בג' הימים ומשום דאיכא פלוגתא בזה יש לומר בכל יום קודם סעודה ומשלוח מנות הריני בא לקיים סעודת פורים (או משלוח מנות) אם אני חייב היום, לשם יחוד קבה"ו וכו' ויהי נועם וכו'".

³⁹ כ"כ ב'פורים המשולש' להגר"ש דבליצקי (פ"ב הערה ל"ג) בשם ס' חוג הארץ למהר"י אלגזי זצ"ל, דנסתפק אם ברכת שהחיינו דקריאת המגילה דער"ש פוטר המש"מ וסעודת פורים דשבת ויום א'. ובביה"ל (ריש סי' תרצב) דס"ל דברכת שהחיינו דקריאת המגילה בלילה אינו פוטר את מצוות היום, א"כ כ"ש בנידו"ד.

ועיי"ש עוד דאפשר להוכיח מראשונים דחייב שהחיינו הוא על עצם יום הפורים (עיין מ"ב סי' תרצ"ב סק"א וביה"ל שם), ולכן גם מחמת זה, נכון לחייב עצמו בשבת בברכת שהחיינו על פרי חדש ולכוון על מצוות היום. והובא בפסקי תשובות (סי' תרפח בהער' 134).